

Rant-1

'Rant' derken ne demek istiyoruz ve içinde yaşadığımız kentleri, kentlerde son yarım yüzyılda ya da son on yıllardaki o büyük değişimi ve yıkımı anlayabilmek bakımından bu kavram üzerinde derinleşmek neden önemli?

Akin Atauz

12/11/2022

Rant kısa ama çok karmaşık anlamları olan ve üzerindeki tartışmaların neredeyse hiç bitmediği bir sözcük. Gündelik dilde de oldukça çok kullanılıyor. Ama bunu “rant” sözcüğünün birbirinden farklı pek çok anlamı ya da isim tamlamalarıyla çoğaltılmış pek çok biçimiyle yapıyoruz.

Rant sözcüğü/ kavramı üzerinde biraz tartışmakta yarar var. “Rant” derken ne demek istiyoruz ve içinde yaşadığımız kentleri, kentlerde son yarım yüzyılda ya da son on yıllardaki o büyük değişimi ve yıkımı anlayabilmek bakımından “rant” kavramı üzerinde derinleşmek neden önemli?

Rant olarak adlandırdığımız olgu, belki insanlar arası etkileşimin her aşamasında bir biçimde var. Ancak kapitalist ekonominin yeryüzünde gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte, önemi giderek artan ve özellikle (kırdaki ve kentte) mekansal gelişmeyi ve biçimlenmeyi açıklayabilen etkilerini anlayabilmek bakımından kullanımı giderek önem kazanan bir kavram...

Rantın bin bir yüzü

Şimdi, internet üzerinden 5 dakika süreli bir anket yapsak ve “rant sözcüğünün anlamı sizce nedir?” diye sorsak, üzerinde çok düşünülmeden verilen yanıtların onlarca farklı anlama gönderme yapacağına kuşku yok. Bunu rahatlıkla söyleyebilmemin nedeni “ekşi sözlük”teki metinlere göz atmış olmam... Ancak yine de rantın gündelik dilde “çalışmadan/ emek harcamadan bir olanak sağlamak veya bir çıkar sağlamak, başkasının emeğinin sonuçlarına el koyarak rahat yaşamak” vb. türü anlamlara geldiği söylenebilir. Bu uygulamalar yasal olarak sahip olduğunuz (taşınabilir veya taşınmaz) bir mülkün kullanımını, bir bedel karşılığı (belirli bir süre için) başkasına devretmekten, yasal olmayan biçimde de başkalarının emeklerine el koymak, zorbalıkla veya kandırarak başkasına ait olması gereken bir olanaktan yararlanmak anlamına kadar değişen biçimler alabiliyor.

Peki ama bu durumun kentlerle ne ilgisi var ve neden kentlerin gelişmesini son on yıllarda daha çok açıklayan bir kavram, neden rant kentlerdeki olumsuz gelişmeleri/ çürümeyi ve yağmayı daha iyi açıklamaya/ anlamamıza neden olsun? Bu nedeni, rantın farklı alanlarda, farklı nedenlerle oluşma özelliklerinde araştırabiliriz.

Rantın niteliklerini ve etkilerini/ sonuçlarını gördüğümüz alanları,

Ekonomi (ve dolayısıyla maliye),

Sosyo-ekonomi ve

Coğrafya veya mekansal coğrafya

olarak sınıflandırılabilir. Rantı daha iyi anlayabilmek için bir ayrımı daha değerlendirmeliyiz:

Kırsal alandaki (özellikle tarımdaki) ve

Kentsel alandaki toprak rantı

arasındaki fark.

Kuramın gelişmesinin başlangıcında, kavramın, tarımdaki toprak rantıyla ilgili olarak kullanıldığını belirtmeliyiz.

Kıt kaynaklar sorunu

Kavramın kuramsal olarak ele alındığı ilk metinlerde rant, üretim faktörlerinin getirilerinden biri olarak düşünülüyordu. Emek (kabaca nüfus olarak da düşünülebilir), sermaye ve toprak gibi faktörlerin getirisi olarak *ücret*, *kar* ve *faiz* ile *rant* söz konusuydu. Rant basitçe, toprak sahibinin ürettiği ürünün fiyatının içindeki toprak kirası olarak düşünülüyordu ve üretim faktörlerinin her biri, doğal olarak kıt kaynaklardı.

Malthus, nüfus artışı ile yeryüzündeki tarımsal toprakların artış hızlarını karşılaştıran çalışmalar yaptı. Faktörlerin kısa erimde çoğalma veya değişme hızlarının farklı olmasını ve bazı durumlarda kitledaşmasını, bu kitledağın da faktör fiyatlarına yansımalarını araştırdı. Toprak, hem hızla çoğaltılamayan hem de çoğaltılırken verimlilik bakımından giderek farklılaşan (azalan verimlilikteki toprakların kullanıma açıldığı) bir faktör olarak düşünülüyordu. Daha doğrusu, bu faktörlerin arz esneklikleri farklıydı. **Ricardo**, verimli toprakların kıt olduğunu, dolayısıyla giderek daha az verimli topraklarda üretim yapılacağını (dolayısıyla üretim maliyetinin yükseleceğini) gösteriyor; pazarda satılan tarımsal ürün fiyatının ise, en az verimli toprakta üretilmiş olan ürünün maliyetine göre belirlendiğini söylüyordu.

Eğer bir çiftçinin tarımsal toprağı kiralayarak üretim yaptığını düşünürsek, çiftçinin toprak sahibine ödediğı ücret, rant (veya mutlak rant, ya da tekel rantı) olarak adlandırılıyor. En az verimli toprakta üretilmiş olduğı halde pazarda satılabilen en son ürünün fiyatı verimli toprakta yetiştirilen (ve maliyeti çok daha düşük olan) ürün de aynı olacağına göre, bu iki çiftçi, pazardaki aynı miktardaki ürün için farklı getiriler elde edecek demektir. Bu fark da diferansiyel rant olarak adlandırılmaktadır.

Yukarıda açıklandığı gibi mutlak rant, verimli toprakların kıt olması ve bunlar üzerinde bir mülkiyet hakkı olmasından kaynaklanan tekelci bir ranttır. Diferansiyel rant da, en verimli topraklarda üretim yapan çiftçi ile düşük verimli toprakta üretim yapan çiftçinin emekleri (ve üretim için kullandıkları girdilerin maliyeti) arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Görüldüğü gibi her iki rant da, emekle/ çalışmayla ve çabayla elde edilmeyen getiriler olarak değerlendirilebilir.

Yeni kuramlar

Klasik ekonomide **Smith** ile başlayan ve Ricardo ile olgunlaşan, daha sonra da **Marx** tarafından eleştirel bir biçimde ele alınan rant üzerindeki tartışmalar derinleştikçe kavram inceliyor ve daha ayrıntılı olarak yeni sınıflandırma başlıkları belirliyordu. Böylece rant kavramı üzerindeki tartışmayı, nereden kaynaklandığı ve buna göre rant karşısında nasıl davranabileceğimiz gibi konular üzerinde çalışarak geliştirebiliriz.

Rantla ilgili politikalar geliştirilirken yeni düşünce kategorileri ya da araçlar ortaya çıkmaya başladı. Rantın verimlilikle olan ilişkisi, faktör arzlarındaki esneklikler, kıtlık ve kapitalist kuramcılarının pek ilgilenmedikleri mülkiyet (ve dolaylı olarak bireysel ve kamusal hak ve adalet) sorunları, rant kavramıyla emek kavramının karşılaşması, politika çalışmaları sırasında giderek gelişti.

Marx'ın düşünce sistemindeki, emeği önceleyen ve kapitalist ekonominin işleyişindeki mülkiyet ve haksız kazançların nasıl ortadan kaldırılabileceği ile ilgili kuramı şimdilik bir yana bırakalım. Kentler bakımından rantla (ya da sermaye düzeni içinde mekansal gelişme ve düzenliliklerin örüntüsüyle) ilgili tartışma, Ricardo'dan sonra **Marshall** (rant benzeri kavramı) ile 20'nci Yüzyıl'ın başında, her biri bölge planlama kuramcısı olan **Von Thünen** ve daha sonra **William Alonso** ile kent kuramcıları **Park** ve **Burgess** ve diğerleri tarafından geliştirildi. Kapitalist sistemin kır ve kentindeki rantın oluşumunu, farklılaşmasını/ nedenleri ve sonuçlarıyla ilgili tartışmayı özellikle coğrafi nitelikler (veya mekansal boyut) ile ilgili katkılarıyla ayrıntılı biçimde incelediler.

Buraya kadar yazılanlar, kavramın ne kadar çok boyutlu ve karmaşık olduğuna dair bir fikir vermiştir sanırım. Ama tarımsal toprakları bir yana bırakarak asıl tartışmak istediğimiz konu olan kentsel topraklardaki konumsal pozisyon veya mekansal yerleşim nedeniyle ortaya çıkan rantlar üzerindeki tartışmaya ancak ulaşmış bulunuyoruz. Bu konuyu da önümüzdeki hafta ele alacağız.

Akın Atauz